

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 343.13

Моца Андрій Андрійович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри географії та туризму
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II*

Моца Андрей Андреевич

*кандидат юридических наук, доцент кафедры географии и туризма
Закарпатский венгерский институт имени Ференца Ракоци II*

Motsa Andriy

*PhD in Law, Associate Professor of the Department of Geography and Tourism
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

ORCID: 0000-0002-2603-6269

Огієнко Інна Віталіївна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового,
аграрного, екологічного права та соціального захисту населення*

Харківський університет

Огиенко Инна Витальевна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры трудового,
аграрного, экологического права и социальной защиты населения*

Харьковский университет

Ogiyenko Inna

*PhD in Law, Associate Professor of the Labor,
Agrarian and Environmental Law and Social Protection Department*

Kharkiv University

ORCID: 0000-0002-2919-5513

Бажанов Валентин Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бажанов Валентин Александрович

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедры гражданского права

Учебно-научный институт права

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Bazhanov Valentyn

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Civil Law

Educational and Scientific Institute of Law of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-6069-7976

**ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС
ПАНДЕМІЧНОЇ КРИЗИ
ПРОБЛЕМЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ВО ВРЕМЯ
ПАНДЕМИЧЕСКОГО КРИЗИСА
PROBLEMS OF RESTRICTION OF HUMAN RIGHTS DURING A
PANDEMIC CRISIS**

Анотація. Впровадження в Україні карантину виступило головною причиною обмеження прав людини, що насамперед гарантуються Конституцією України. Враховуючи сучасні тенденції протистояння поширенню пандемії COVID-19 в Україні були застосовані такі види обмежень, як: обмеження права людини на свободу пересування;

обмеження права людини на освіту; обмеження права людини на проведення масових заходів та обмеження свободи зібрань; заборона на перебування: у громадських будинках та спорудах, у громадському транспорті без спеціальних засобів індивідуального захисту; на вулицях без документів, якими посвідчується особа; заборона на самовільне залишення місця ізоляції та/чи обсервації. Поширення пандемії COVID-19 ускладнило та значно підвищило суспільну напруженість у багатьох державах, спровокувало формування негативних настроїв серед громадян. З цього приводу ООН від 14 квітня 2020 року зроблено спеціальну заяву з ціллю нейтралізації загроз, внаслідок впливу яких обмежуються права людини. У заяві ООН зазначалось, що владою має бути забезпечене впровадження інклюзивного підходу, за якого передбачено участь громадян у формуванні та реалізації політики впровадження обмежувальних заходів. Серед заходів протидії впливу пандемії COVID-19 були запроваджені: карантини; обмеження і заборони людям на подорожі; доступи постраждалим людям і спільнотам людей на одержання ними своєчасної, точної, повної інформації про природу та масштабність захворювання; доступи людям до системи соціального захисту; заходи безпосереднього залучення працівників системи охорони здоров'я до боротьби із пандемією; доступи постраждалим до медичної допомоги; доступи кожній людині на одержання медичної допомоги; права кожного на здоров'я, зокрема як на психологічне здоров'я, так і на фізичне здоров'я; доступи вразливих груп населення до заходів боротьби та профілактики впливу пандемії COVID-19.

Ключові слова: COVID-19, пандемічна криза, обмеження прав людини та громадянина, заходи протидії пандемії.

Анотація. Внедрение в Украине карантина выступило главной причиной ограничения прав человека, которые, прежде всего,

гарантируются Конституцией Украины. Учитывая современные тенденции противостояния распространению пандемии COVID-19, в Украине были применены различные виды ограничений. Распространение пандемии COVID-19 усложнило и значительно повысило общественную напряженность во многих государствах, спровоцировало формирование негативных настроений граждан.

Ключевые слова: COVID-19, пандемический кризис, ограничение прав человека и гражданина, меры противодействия пандемии.

Summary. The introduction of quarantine in Ukraine was the main reason for the restriction of human rights, which are primarily guaranteed by the Constitution of Ukraine. Given current trends in the spread of the COVID-19 pandemic in Ukraine, such restrictions have been applied as: restriction of the human right to freedom of movement; restriction of the human right to education; restrictions on the human right to hold mass events and restrictions on freedom of assembly; ban on stay: in public buildings and structures, in public transport without special personal protective equipment; on the streets without identity documents; prohibition on leaving the place of isolation and / or observation without permission. The spread of the COVID-19 pandemic has complicated and significantly increased social tensions in many countries, provoked the formation of negative attitudes among citizens. On this occasion, the UN issued a special statement on April 14, 2020, in order to neutralize the threats that affect human rights. The UN statement stated that the authorities should ensure the implementation of an inclusive approach, which provides for the participation of citizens in the formation and implementation of policies to implement restrictive measures. Among the measures to counter the impact of the COVID-19 pandemic were: quarantines; restrictions and prohibitions on travel; access to affected people and communities to receive timely, accurate, complete information about the nature and scale of the disease; people's access

to the social protection system; measures to directly involve health workers in the fight against the pandemic; access to medical care for victims; access for everyone to receive medical care; Everyone's right to health, including both mental health and physical health; access of vulnerable groups to measures to combat and prevent the impact of the COVID-19 pandemic.

Key words: *COVID-19, pandemic crisis, restrictions on human and civil rights, measures to counter the pandemic.*

Постановка проблеми. Пандемічні обмеження стали головною перешкодою соціального розвитку в усіх країнах світу, у тому числі в Україні. Впровадження в Україні карантину виступило головною причиною обмеження прав людини, що насамперед гарантуються Конституцією України. Так, до прикладу, порушувались свободи на пересування, права на вільний вибір місця проживання і права вільного залишення території України (згідно статті 33 Конституції України). Серед інших прав людини, що були обмежені в період пандемічних обмежень, то це: право на безперешкодне відправлення одноосібного або колективного релігійного культу та/чи ритуальних обрядів; право на мирні зібрання; право на демонстрації; право на здійснення підприємницької діяльності; право на працю; право на проведення та участь у страйках; право на освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу пандемічної кризи на права та свободи людини є предметом досліджень багатьох науковців, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку проводять О. Банчук-Петросова [1], О. Зозуля [2], А. Овчаренко [3], І. Романюк, М. Савчин, Т. Федосєєва [4], Ю. Харитонов, Ю. Хмель та інші.

Науковець О. Зозуля [2] заявляє, що додержання прав людини, установлених Конституцією України, в період проведення обмежувальних заходів щодо запобігання поширенню пандемії COVID-19 перш за все повинно бути закріплене на рівні національного законодавства. При цьому

має бути передбачено лише на правових засадах запровадження надзвичайного режиму в державі. Обмеження прав людини з ціллію захисту від впливу пандемії має бути підкріплене законом, а також бути обґрунтованим.

О. Банчук-Петросова [1], досліджуючи норми міжнародного права, зазначає, що держава у жодному разі не повинна впроваджувати заходи стосовно обмеження прав людини, але при цьому має вживати усіх допустимих заходів нейтралізації впливу виниклих надзвичайних ситуацій. Акцентуючи увагу на обмеженнях, спричинених пандемією COVID-19, науковець зазначає, що вони мають бути чітко визначені положеннями закону у сфері охорони здоров'я. Держава має гарантувати кожному належний доступ до їжі, лікування та тестування. Ряд обмежувальних заходів має носити суворо необхідний характер та передбачати наявність гарантій від випадків можливого зловживання посадовими обов'язками.

Водночас Т. Федосєєва [4] стверджує, що нормотворча діяльність, яку провадять органи державної влади в умовах пандемічної кризи, часто характеризується високим рівнем ризиковості щодо зловживань конституційними положеннями, якими забезпечуються права та свободи людини.

А. Овчаренко та С. Небогатікова [3] наголошують на тому, що обмеження прав, свобод і законних інтересів людини у напрямку протистояння проявам впливу пандемії COVID-19, може і не застосовуватись. Проте, для не перечення положенням Основного Закону України потрібно перш за все передбачити у законодавстві такі обмеження, при чому вони мають носити легітимний характер та застосовуватись тільки у демократичному суспільстві.

Метою статті є дослідження проблематики обмеження прав людини під час пандемічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно статті 15 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [5] на час війни чи будь-якої небезпеки у суспільстві, що явно загрожує життю цілій нації, «будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, й за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом».

Проведене соціологічне дослідження Центром Разумкова [6] дозволило визначити позицію громадян України щодо необхідності і допустимості обмежень їх прав та свобод в умовах пандемії COVID-19. Так, більшість опитаних громадян, а це 48% опитаних зазначила, що ефективність протидії поширенню пандемії COVID-19 вищою є тоді, коли проводиться обмеження прав та свобод людини і громадянина, установлених Конституцією України. Зазначеної вище позиції не дотримується 37% опитаних респондентів.

Враховуючи сучасні тенденції протистояння поширенню пандемії COVID-19, в Україні були застосовані такі види обмежень, як:

1) обмеження права людини на свободу пересування (це обмеження заакцептоване положеннями Постанови КМУ «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 22 липня 2020 р. № 641 [7] далі Постанова КМУ від 22 липня 2020 р. № 641);

2) обмеження права людини на освіту (це обмеження заакцептоване положеннями Постанови КМУ від 22 липня 2020 р. № 641);

3) обмеження права людини на проведення масових заходів та обмеження свободи зібрань;

4) заборона на перебування: у громадських будинках та спорудах, у громадському транспорті без спеціальних засобів індивідуального

захисту; на вулицях без документів, якими посвідчується особа (це обмеження заакцептоване положеннями Постанови КМУ від 22 липня 2020 р. № 641);

5) заборона на самовільне залишення місця ізоляції та/чи обсервації (це обмеження заакцептоване положеннями Постанови КМУ від 22 липня 2020 р. № 641).

Поширення пандемії COVID-19 ускладнило та значно підвищило суспільну напруженість у багатьох державах, спровокувало формування негативних настроїв серед громадян [8].

З цього приводу ООН від 14 квітня 2020 року зроблено спеціальну заяву з ціллю нейтралізації загроз, внаслідок впливу яких обмежуються права людини. У заяві ООН зазначалось, що владою має бути забезпечене впровадження інклюзивного підходу, за якого передбачено участь громадян у формуванні та реалізації політики впровадження обмежувальних заходів. Заявою також обумовлено забезпечення права на свободу висловлювання громадян. ООН рекомендує державам не ухвалювати закони і підзаконні акти, якими передбачено переслідування тих осіб, що поширюють неправдиву інформацію про стан та наслідки пандемічної кризи [9].

З ціллю вирішення проблем обмеження прав людини під час пандемічної кризи багато держав у світі проводить профілактичні заходи. Однак, тут доцільно зауважити, що рівень проведення профілактичних заходів у різних державах кардинально відрізняється. Проте не слід забувати те, що обмеження, які були запроваджені для протидії наслідками пандемії COVID-19, становлять реальну загрозу правам та свободам людини. З огляду на те, кожна держава має вживати всіх невідкладних заходів для мінімізації наслідків впливу пандемії COVID-19.

Серед заходів протидії впливу пандемії COVID-19 [4] були запроваджені:

1) карантини (ці заходи явно вплинули на обмеження прав та свобод людини; люди за дії карантину були обмеженими у часі та місці перебування);

2) обмеження і заборони людям на подорожі (ці заходи обмежували право людини на свободу пересування; проведення таких заходів мало базуватись на законних підставах, бути обґрунтованим та відповідати ситуаціям);

3) доступи постраждалим людям і спільнотам людей на одержання ними своєчасної, точної, повної інформації про природу та масштабність захворювання (реалізацію цього заходу мала безпосередньо забезпечити держава);

4) доступи людям до системи соціального захисту (які гарантувались державою). а саме оплачування лікарняних, оплачування медичних послуг, оплачування відпусток тощо;

5) заходи безпосереднього залучення працівників системи охорони здоров'я до боротьби із пандемією (внаслідок таких заходів працівники системи охорони здоров'я могли та відповідно заражались коронавірусною інфекцією, працювали понаднормово, отримували значний психологічний стрес та фізичне виснаження);

6) доступи постраждалим до медичної допомоги (відповідно до положень міжнародних стандартів з питань додержання права на здоров'я, права на одержання медичних засобів та послуг);

7) доступи кожній людині на одержання медичної допомоги (внаслідок співпраці між зацікавленими сторонами у вирішенні наслідків та подальшого поширення пандемії COVID-19);

8) права кожного на здоров'я, зокрема як на психологічне здоров'я, так і на фізичне здоров'я (кожна держава для цього має сприяти наданню психосоціальної підтримки у сфері нейтралізації впливу пандемії COVID-19 тим, хто її потребує);

9) доступи вразливих груп населення до заходів боротьби та профілактики впливу пандемії COVID-19.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Для запобігання поширенню пандемії COVID-19 у нашій державі та й у світі в цілому потрібно впроваджувати дієві протиепідемічні та профілактичні заходи. Серед заходів доцільно також відзначити обмеження прав та свобод людини, однак воно повинно проводитись лише з ціллю охорони здоров'я людей. Обмеження прав та свобод людини під час пандемічної кризи має бути підкріплене нормами законодавства. Заходи запобігання поширенню пандемії COVID-19, якими передбачено обмеження прав та свобод людей мають чітко відповідати змісту і процедурі обмежувальних заходів, що установлені положеннями Конституції України, міжнародними нормами та стандартами права у цьому напрямку. Варто зауважити і те, що між інтересами закладів, функцією яких виступає протидія пандемії COVID-19 та засадами обмеження прав та свобод людини та громадянина має бути певна рівновага із нахилом на додержання прав та свобод людини і громадянина у контексті реалізації заходів протидії пандемії COVID-19.

Література

1. Банчук-Петросова О. В. Міжнародна практика карантинних обмежень прав та свобод особи. Право та суспільство. 2020. № 5. С. 225-229.
2. Зозуля О. І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. Форум Права. 2020. № 2 (61). С. 6-22. URL: http://forumprava.pp.ua/files/006-022-2020-2-FP-Zozulia_3.pdf (дата звернення 20.11.2021).
3. Овчаренко А. О., Небогатікова С. С. Правовий режим надзвичайного стану в умовах пандемії коронавірусу. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Випуск 6, том 2. С. 21-25.

4. Федосєєва Т. Обмеження прав в умовах поширення COVID-19: окремі проблеми. *Art and Science*. 2020. Vol. 1 (1). С. 87-99.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Міжнародний документ від 04 листопада 1950 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.11.2021).
6. Забезпечення прав і свобод людини в Україні в умовах поширення коронавірусної інфекції (COVID-19): особливості і шляхи удосконалення. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_covid_prava.pdf (дата звернення: 20.11.2021).
7. Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанови КМУ від 22 липня 2020 р. № 641. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantynu-ta-zapr-641> (дата звернення: 20.11.2021).
8. МОЗ зізнався, що забороняв парки задля збудження тривоги. URL: <https://zbruc.eu/node/97571> (дата звернення: 20.11.2021).
9. Statement by the Secretary-General on the World Health Organization. URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-04-14/statement-the-secretary-general-the-world-health-organization> (дата звернення: 20.11.2021).
10. Права людини в умовах пандемії COVID-19 (гайд). URL: <https://www.amnesty.org.ua/covid19-hr-guidance/> (дата звернення: 20.11.2021).

References

1. Banchuk-Petrosova, O. V. (2020). Mizhnarodna praktyka karantynnykh obmezhenj prav ta svobod osoby [International practice of quarantine restrictions on the rights and freedoms of the individual]. *Pravo ta suspiljstvo*, 5, 225-229.
2. Zozulja, O. I. (2020). Ghromadjansjki ta politychni prava ljudyny v umovakh zapobighannja poshyrennju COVID-19 v Ukraini [Civil and political human rights in terms of preventing the spread of COVID-19 in Ukraine]. *Forum Prava*, 2 (61), 6-22. Retrieved from: http://forumprava.pp.ua/files/006-022-2020-2-FP-Zozulia_3.pdf (Accessed 20.11.2021).
3. Ovcharenko, A. O., Neboghatikova, S. S. (2020). Pravovyj rezhyrnadzvyhajnogho stanu v umovakh pandemiji koronavirusu [Legal regime of the state of emergency in a parovirus pandemic]. *Naukovyj visnyk publichnogho ta pryvatnogho prava*, 6 (2), 21-25.
4. Fedosjejeva, T. (2020). Obmezhennja prav v umovakh poshyrennja COVID-19: okremi problemy [Restriction of rights in the context of the spread of COVID-19: some problems]. *Art and Science*, 1 (1), 87-99.
5. Konvencija pro zakhyst prav ljudyny i osnovopolozhnykh svobod Mizhnarodnyj dokument vid 04 lystopada 1950 r. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (Accessed 20.11.2021).
6. Zabezpechennja prav i svobod ljudyny v Ukraini v umovakh poshyrennja koronavirusnoji infekciji (COVID-19): osoblyvosti i shljakhy udoskonalennja. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_covid_prava.pdf (Accessed 20.11.2021).
7. Pro vstanovlennja karantynu ta zaprovadzhennja posylenykh protyepidemichnykh zakhodiv na terytoriji iz znachnym poshyrennjam

- ghostroji respiratornoji khvoroby COVID-19, sprychynenoji koronavirusom SARS-CoV-2: Postanovy KМУ vid 22 lypnja 2020 r. № 641. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantynu-ta-zapr-641> (Accessed 20.11.2021).
8. MOZ ziznavsja, shho zaboronjav parky zadlja zbudzhennja tryvoghy. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/97571> (Accessed 20.11.2021).
9. Statement by the Secretary-General on the World Health Organization. Retrieved from: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-04-14/statement-the-secretary-general-the-world-health-organization> (Accessed 20.11.2021).
10. Prava ljudyny v umovakh pandemiji COVID-19 (ghajd). Retrieved from: <https://www.amnesty.org.ua/covid19-hr-guidance/> (Accessed 20.11.2021).